

Förstärkt tillsyn av skolors arbete med bedömning och betygssättning

Uppdraget

Regeringen har i beslut¹ 24 november 2011 givit Skolinspektionen i uppdrag att *"närmare granska hur väl betygssättningen hos de huvudmän och skolor som enligt Skolverkets uppgifter uppvisar stora avvikelser mellan provbetyg respektive ämnesbetyg i grundskola och kursbetyg i gymnasieskola följer gällande bestämmelser för bedömning och betygssättning."*

Skolinspektionen har därför genomfört en förstärkt granskning av bedömning och betygssättning på de 23 skolor där såväl avvikelserna mellan elevers resultat på nationella prov och motsvarande betyg som skillnaderna mellan skolans ursprungsrättning och Skolinspektionens omrättning av nationella prov är som störst. För urvalsgrunder se bilaga 1.

Uppdraget redovisas i denna PM.

Utgångspunkt

Betygen har en direkt koppling till elevernas framtida utbildnings- och yrkesmöjligheter. Att lärarnas bedömning och betygssättning måste vara likvärdig och rättvis är därför självklart. I skollagen och andra författningar, liksom i allmänna råd och stödmaterial från Skolverket, finns därför bestämmelser och råd om hur arbetet ska respektive bör bedrivas.

De bedömningar som lärare ger eleverna under skoltiden har också påverkan på elevernas motivation för studierna.

Skolinspektionen konstaterar i rapporten "Olikheterna är för stora" (U2011/6544/GV) att avvikelserna mellan skolans ursprungsrättning och Skolinspektionens omrättning av nationella prov fortsatt är mycket stora i vissa fall. Avvikelsen är framförallt stor i bedömningen av svar som förutsätter en längre sammanhängande text. Urvalet av skolor till denna granskning är gjord bland

---

¹ U2011/6544/GV

annat utifrån hur stor avvikelse det är mellan ursprungs rättningen och omrättningen. Det kan innebära att avvikelsen mellan resultatet på nationella prov och betyg förstärks ytterligare på grund av att ursprungs rättaren givit ett högre betyg än vad omrättaren gjort.

De bedömningar som görs i denna granskning bekräftas i stor utsträckning av tidigare granskningar som Skolinspektionen genomfört.²

Slutsatser

- Skolinspektionen bedömer att bestämmelserna gällande betygssättning inte följs i tillräcklig omfattning vid de granskade skolorna. De processer för bedömning och betygssättning som leder fram till elevernas betyg, har stora brister.
- Skolinspektionen bedömer att i de skolor där avvikelserna är som störst används inte de nationella proven i det syfte de är avsedda för, dvs. för att stödja en likvärdig och rättvis bedömning och betygssättning. Proven används inte heller i syfte att ge underlag för en analys av i vilken utsträckning kunskapskraven uppnås på skolnivå.

Rektors ansvar för betygssättningen brister

- Rektor behöver ta ett större ansvar för att sammanställningar och analyser av skolans aggregerade resultat kommer till stånd och att dessa används i skolans systematiska kvalitetsarbete. I det sammanhanget är analys av skolans resultat på de nationella proven i förhållande till betygssättningen ett naturligt inslag.
- Rektor saknar överlag kunskaper om lärarnas arbete med bedömning och betygssättning. Rektor tar i de granskade skolorna inte i tillräcklig utsträckning ansvar för skolans gemensamma arbete med analys och utvärdering av bedömning och betygssättning på grupp, klass- och skolnivå. Det är i ett fåtal av dessa skolor som rektor skapat tydliga och fungerande strukturer, till exempel för dialog mellan lärare kring bedömning och betygssättning. Lärarna utmanas inte heller i frågor som rör deras bedömningspraktik.

Lärarna använder inte nationella prov för att säkerställa likvärdighet

---

² Se Skolinspektionen, "Tillsyn av bedömning och betygssättning" (rapport T-2013:01) och "Riktad tillsyn av bedömning och betygssättning hos skolor med stora avvikelser vid omrättning av nationella prov" (dnr 401-2011:6059)

- Lärarna i de granskade skolorna använder inte i tillräcklig utsträckning resultaten på de nationella proven för att säkerställa en likvärdig betygssättning. På några av skolorna har lärarna inte ens känt till relationen mellan resultaten på nationella prov och slutbetyg ser ut inom skolan. Det är rektors ansvar att se till att lärarna får sådant underlag att de kan göra jämförelser med andra och över tid. Detta fråntar inte lärarna från ansvar för att analysera och använda resultaten från de nationella proven för att sätta korrekta betyg.
- Där skillnaderna är som störst och återkommer över tid kan dessa inte enbart förklaras av att eleverna vid andra tillfällen visat kunskaper som motsvarar ett högre betyg. Det är inte sannolikt att så stora och systematiska avvikelser som förekommer i framförallt matematik vid flertalet av skolorna de senaste fem åren är förenliga med gällande bestämmelser för betygssättning.
- Man kan tala om en "ämneskultur" snarare än om en skolas "bedömningskultur". Detta blir särskilt tydligt i matematik där resultaten på nationella prov och slutbetyg skiljer som mest. Även på nationell nivå kan man se stora skillnader mellan ämnena.

Granskningsresultat

Skolornas samlade resultat

I jämförelse med riket når de granskade grundskolorna som grupp likvärdiga resultat när det gäller genomsnittligt meritvärde och elevernas behörighet till något gymnasieprogram. Enstaka skolor i urvalet har mellan 2008 och 2012 haft såväl högre meritvärde som behörighet till något gymnasieprogram än riket under alla år.

Fem av de sju granskade gymnasieskolorna är startade under perioden 2008 - 2012 och statistik kring skolornas resultat finns därför bara för något eller några år. På grundskolan har en skola startat och en skola tar emot fler årskurser (och har därmed blivit betygssättande) under samma period. En fråga som man kan ställa sig utifrån de skillnader som finns är om dessa skolor, på rektors- och lärarnivå, varit tillräckligt förberedda för arbetet med att sätta betyg.

Rektors ansvar för betygssättningen brister

Skolverkets allmänna råd anger att rektorn som pedagogisk ledare har en central roll att följa genom att stödja arbetet med att utvärdera undervisningen och de former som används för bedömning och dokumentation. Rektorn har också ett särskilt ansvar för att bedömningen och betygssättningen följer skollagen och andra författningar och är likvärdig på skolenheten. Likvärdighet i bedöm-

ningsssammanhang handlar om att elevernas kunskaper bedöms utifrån samma måttstock, dvs. de nationella kunskapskraven, och att alla elever ges goda förutsättningar att visa sina kunskaper.

Det anges också i de allmänna råden att rektor har en viktig funktion för att stödja en likvärdig betygssättning genom att tillsammans med lärarna analysera elevernas betyg och hur de förhåller sig till resultaten på de nationella proven.³

I 13 av skolorna görs ingen systematisk uppföljning och analys på skolnivå av relationen mellan elevernas resultat på nationella prov och elevernas betyg. Rektor kan känna till de avvikelser som finns vid skolan men har inte gjort någon analys eller initierat något samlat arbete för att analysera avvikelserna mellan resultatet på nationella prov och betyg. I några skolor har den analys man gjort haft annat fokus, till exempel skillnader mellan flickors och pojkars resultat.

På ett fåtal av de granskade skolorna finns ett tillräckligt utvecklat arbete med att analysera och utvärdera skolans resultat på aggregerad nivå. De få exempel som framkommer i granskningen handlar om att rektor givit ämneslag i uppdrag att i efterhand beskriva och analysera sambandet mellan resultatet på nationella prov och betyg på skolan i ett specifikt ämne. Ämneslagens analyser används i första hand av rektor i skolans dokumentation av kvalitetsarbetet och inte för att utveckla skolans eller ämneslagens gemensamma arbete med bedömningskompetensen eller verksamheten i övrigt.

Det finns också enstaka exempel på att rektorer vid de granskade skolorna vid vad som upplevs som allt för stora avvikelser mellan resultat och betyg samtalar med den eller de berörda lärarna och begär en förklaring till avvikelsen.

Vid övriga skolor sker i olika grad uppföljning och analys på skolnivå av relationen mellan elevernas resultat på nationella prov och elevernas betyg. Vid några skolor består lärarnas deltagande enbart i att de får del av resultaten och använder dessa på det sätt de finner lämpligt. Vid andra skolor deltar lärarna i mindre eller större omfattning i att jämföra och analysera avvikelserna mellan resultaten på nationella prov och betyg på skolnivå. Några analyser för att kunna värdera skolans bedömnings- och betygssättningspraxis eller för att utveckla undervisningen görs inte organiserat.

Lärarna använder inte nationella prov för att säkerställa likvärdighet

I grundskolan ska nationella prov enligt skolförordningen användas för att bedöma elevernas kunskaper i förhållande till kunskapskraven och som stöd för betygssättning i de årskurser betyg ska sättas. I gymnasieskolan ska nation-

---

³ Skolverkets allmänna råd "Planering och genomförande av undervisningen"

ella prov enligt gymnasieförordningen användas inför betygssättningen i den inledande kursen i svenska, svenska som andra språk, engelska och matematik. Lärare i gymnasieskolan bör även i övrigt använda de nationella proven för att bedömningsgrunderna ska bli så enhetliga som möjligt över landet.

Enligt Skolverket⁴ provas inte allt inom ett ämne i proven eftersom proven då skulle bli för omfattande. Proven ska istället pröva olika områden i ämnena från år till år för att sett över några år täcka alla delar i ämnet. Systematiska avvikelser kan vara ett tecken på att det finns behov av att granska betygssättningen. Det finns dock inte någon reglering kring i vilken utsträckning de nationella proven ska påverka betygssättningen.

Som framgår ovan går det därmed inte att utifrån bestämmelserna på ett självklart sätt avgöra om en skolas avvikelse mellan resultat på nationella prov och betygssättningen är för stor. Inte heller går det att avgöra om ett enskilt betyg som en elev erhåller är rätt eller fel utifrån en jämförelse mellan elevens resultat på nationellt prov och elevens betyg. Skolinspektionen bedömer att stora brister i skolornas processer och stora avvikelser mellan resultaten på nationella prov och slutbetyg visar att bestämmelserna inte följs fullt ut.

Det finns brister i lärarnas kännedom om de samlade resultaten på grupp-, klass- och skolnivå vid de granskade skolorna. Det gäller både skolans resultat på nationella prov och betygssättningen. Många lärare har heller inte kännedom om den egna skolans resultat i olika avseenden i förhållande till andra skolor eller till riket. Det gör att lärarna saknar underlag för att analysera och utvärdera sina bedömningar och sin betygssättning i förhållande till andra.

Alla lärare i denna granskning uppger att de, dock i olika utsträckning, tar hänsyn till resultatet på de nationella proven när de betygsätter enskilda elever. Elevens resultat används som en del av det underlag som ligger till grund för bedömningen av elevens kunskaper. Resultatet på nationella prov tillmäts emellertid enligt flertalet av de intervjuade lärarna varken större eller mindre betydelse än annat underlag de använder för att betygsätta eleverna. Den betydelse lärarna tillmäter resultatet på nationella prov påverkas enligt lärarna även av hur heltäckande de uppfattar att det aktuella provet är i förhållande till ämnets kunskapskrav. Detta sätt att använda resultaten på nationella prov är helt korrekt i förhållande till enskilda elever, men är inte tillräckligt för att stödja en likvärdig betygssättning på grupp- och skolnivå.

Det mest framträdande argumentet lärare, oavsett ämne, anger för att det finns avvikelser mellan en elevs resultat på nationella prov och elevens betyg är att eleven vid andra tillfällen än vid nationella proven visat en högre kunskapsnivå

---

⁴ Se Skolverkets allmänna råd "Planering och genomförande av undervisningen"

inom det område som det nationella provet täcker. Eleven bedöms och betygs-sätts då utifrån den högre kunskapsnivån. Att eleverna inom kunskapskrav som inte omfattas av nationella proven visar annan kunskapsnivå är också så-dant som används som argument för att avvika från elevens resultat på nation-ella prov.

Exempel på att eleven vid andra tillfällen visat prov på en högre kunskapsnivå som anförts av lärare är att eleverna om de misslyckas vid provtillfället ges en "andra chans". Läraren styr då så att eleverna i den ordinarie verksamheten ges möjlighet att visa att de har motsvarande kunskaper som de misslyckats med vid provtillfället. Som exempel nämner en lärare en situation där en elev klarar beräkningar i samband med att klassen spelar "snabb-bingo", men inte klarar liknande beräkningar i en provsituation. Läraren menar att eleven då visat kunskaper och förmågor motsvarande en viss nivå och att detta påverkar be-dömningen av elevens kunskaper. Likaså att eleverna läser sig i en provsitua-tion och att proven är på tid är enligt lärarna skäl till att betygen avviker från resultaten på nationella prov. Lärare i matematik i gymnasieskolan har också anförts att provtillfället på hösten ligger så till tidsmässigt att hela kursen inte är genomgången när det nationella provet ska genomföras.

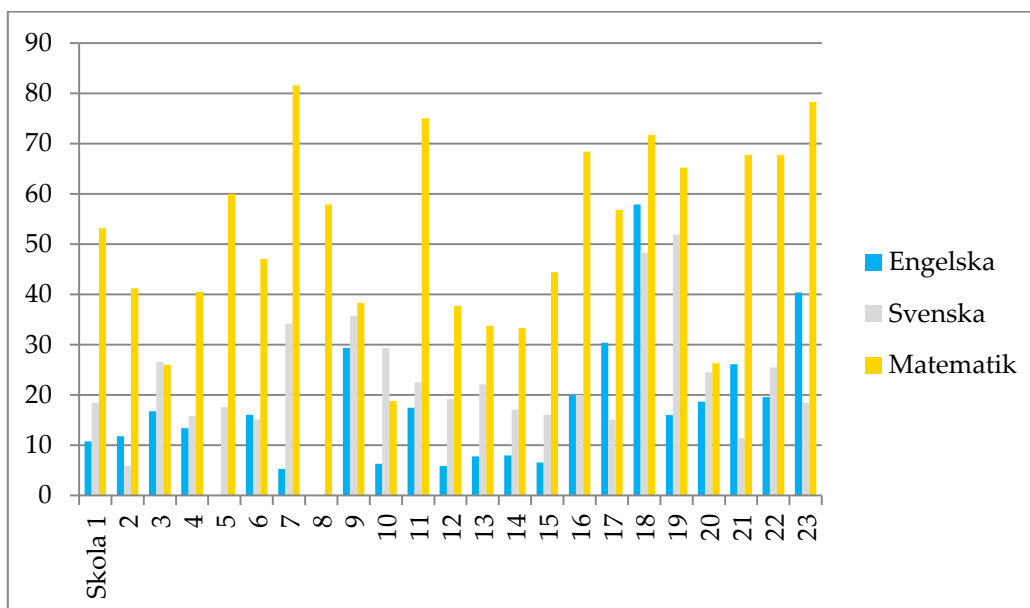
De intervjuade lärarnas sätt att argumentera kring elevernas resultat på nation-ella prov indikerar att de framförallt använder resultaten som vägledning för betygssättning av enskilda elever utifrån elevens resultat på nationella prov. Däremot används inte resultaten på en aggregerad nivå för att bidra till en rätt-vis och likvärdig betygssättning på det sätt som är ett av syftena med de nat-ionella proven. Det gör att lärarna saknar ett underlag för att bedöma sin be-tygssättning i förhållande till andra. Det finns då risk att avvikelserna blir omo-tiverat stora och inte kan förklaras med lärarnas argument.

Störst avvikelse i matematik

Bestämmelser om att nationella prov ska användas för att bedöma elevernas kunskaper i förhållande till kunskapskraven och som stöd för betygssättning är de samma i alla ämnen.

Nedanstående diagram visar andelen elever som erhållit ett högre betyg än resultat på nationellt prov. Avvikelsen redovisas per skola och ämne.

Diagram 1. Andel elever som erhållit ett högre betyg än resultat på nationella prov 2012 fördelat på respektive ämne och skola i granskningen. (Skola 1-16 är grundskolor, 17-23 är gymnasiesko-lor)

Av diagrammet framgår att det är stora skillnader i avvikelse framförallt mellan ämnen. Den positiva avvikelsen är generellt minst för engelska, något större för svenska och i de flesta skolor störst när det gäller matematik. I många av skolorna är avvikelsen i matematik mer än dubbelt så stor som i det närmast följande ämnet. Det finns inte någon skillnad i hur lärare i olika ämnena resonerar kring användningen av nationella prov vid betygssättning. Skolinspektionen har inte gjort någon orsaksanalys, men en möjlig förklaring till att avvikelsen för matematik är så stor kan vara att det inom ämnet utvecklats en egen "kultur". Det handlar bland annat om uppfattningar bland lärarna om hur mycket av kunskapskraven som täcks av de nationella proven.

En jämförelse mellan resultaten på nationella prov och betyg vid de granskade grundskolorna de fyra närmast tidigare åren visar samma tendens som 2012. Eleverna betygssätts mest positivt i matematik i förhållande till resultatet på de nationella proven. Även i svenska överväger en betygssättning som är mer positiv än resultaten på nationella prov. I engelska visar statistiken att betygssättningen ligger närmare resultatet på nationella prov både totalt och inom respektive skola. För gymnasieskolorna saknas motsvarande underlag för jämförelse över tid. Skillnaden mellan ämnena 2012 är dock tydlig och gäller för 18 av skolorna i urvalet. Det finns i nio av de 16 grundskolorna dessutom en tendens till att den positiva avvikelsen i matematik ökar över åren.

Positiva respektive negativa avvikelser mellan resultat på nationella prov och betyg 2012 framgår av bilaga 2.

Ovanstående innebär alltså att den viktigaste faktorn när det gäller i vilken utsträckning avvikelser mellan betyg och resultat på nationella prov förekom-

mer i de granskade skolorna är vilket ämne som avses. Det är inte sannolikt att så stora och systematiska avvikelser som förekommer i matematik vid flertalet av skolorna de senaste fem åren är slumpmässiga. Eftersom proven enligt Skolverket har fokus på olika delar av kunskapskraven olika år minskar sannolikheten ytterligare för att avvikelserna är slumpmässiga. Skolinspektionen bedömer att proven inte använts tillräckligt i syfte att stödja en likvärdig och rättvis bedömning och betygssättning och att det finns risker för att betygssättningen inte stämmer överens med författningarnas krav.

Bilagor:

Bilaga 1: Urval av skolor

Bilaga 2: Diagram över positiva respektive negativa avvikelser mellan resultat på nationella prov och betyg

Bilaga 1: Urval av skolor

För att få skolor som motsvarar beskrivningen i uppdraget har ett urval gjorts i följande steg:

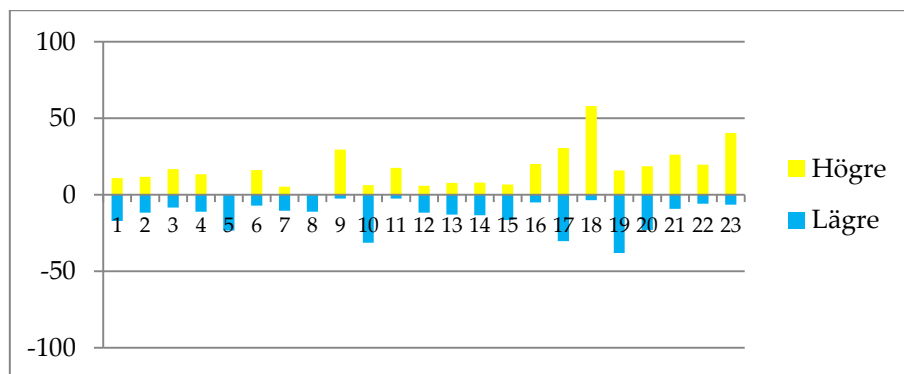
1. Omrättningen av nationella prov 2012 omfattade provsvar från 203 grundskolor och 201 gymnasieskolor. Dessa skolor har utgjort den totala populationen ur vilken ett urval av skolor för denna redovisning gjorts.
2. Skolor med störst avvikelse mellan resultat på nationella prov och motsvarande betyg enligt Skolverkets statistik har valts. Avvikelsen beräknades utifrån ett medelvärde för ämnena engelska, matematik och svenska. Totalt valdes 32 grundskolor och 14 gymnasieskolor i detta steg.
3. Skolor med störst avvikelse mellan ursprungsrättaren och omrättningen valdes. I detta steg valdes 16 grundskolor och 7 gymnasieskolor. Dessa 23 skolor har utgjort urvalet och är de skolor detta svar baseras på.

För varje skola som ingått i tillsynen har ett beslut fattats. I besluten har Skolinspektionen tagit ställning till om kvaliteten i skolornas arbete med bedömning och betyg är tillräckligt god.

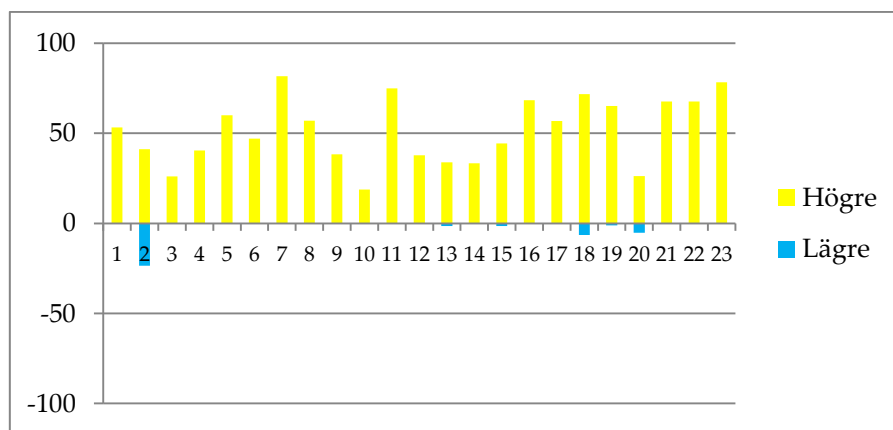
Bilaga 2: Diagram över positiv och negativ avvikelse per ämne och skola 2012.

Av tabellerna nedan framgår andelen elever med lägre respektive högre betyg än resultat på nationella prov för respektive ämne 2012. Förutom att den positiva avvikelsen är som störst i matematik är ämnet också det där minst negativa avvikelser förekommer.

Diagram 2 a. Andelen elever med lägre respektive högre betyg än resultat på nationella prov i engelska

Diagram 2 b. Andelen elever med lägre respektive högre betyg än resultat på nationella prov i matematik

Diagram 2 c. Andelen elever med lägre respektive högre betyg än resultat på nationella prov i svenska

SKOLINSPEKTIONEN

PM
2014-02-21
Dnr 400-2013:200
11 (11)

